

A magyar Opera jövője.

Irta: Járosy Dezső,

az Orsz. M. Kir. Zeneakadémia tanára.

II.

Nem szívesen bár, de kénytelenek vagyunk elismerni, hogy a művészeti adminisztráció terén is van *politika*. Közönségesen művészeti politikának keresztelik az okos kormányzásnak azt a módját, mely a *művészeti termelésben az eszményit, a fogyasztásban az anyagot* viszi a legmagasabb diadalra. Ha a művészeti termelés csak szépség volna, mely kihívja a figyelmünket és ezért az érdeklődésért cserébe tőlünk mit sem vár, akkor a művészi politika fogalma egyszerű humbug volna. A politika tehát ebben az értelemben mindkettő. Sajátos velejárója az anyagi érvényesülés. Mégis ki nem veszi észre, hogy itt rokondolgokról van szó, melyek következmények gyanánt folynak egymásból. Jó művészetpolitikát akkor üzök, ha a művészeti termelés legeszményibb fajait viszem piacra. A jó portéka kelendő s azért a jó művészet már jó politika is. Viszont bizonyos az, hogy ma a művészeti érvényesülés érdekében igen sok tényezőt állítanak a műreken felül ennek az anyagiságnak rideg szolgálatába. Az impreszszárió léleményessége, a reklámnak és szenzációvadászatnak trükkjei ezek mind olyan modern spekulációk, melyekre az üzleti szellem rászabadította magát. Pedig minden gondolkodó tudja, hogy ezek a sívár, a merkantilizmustól örökölt kulfár világnézetek nemcsak viszonyban nincsenek a műrekekkel, hanem azt egyenesen lealacsonyítják: az eszményt a porba tiporják, de az anyagiasság címén nemcsak ezek az alacsony rendű tényezők tárgyai a művészetpolitikának, hanem mindaz, ami a kész műrekeket megelőzi. Mért ezek az előzmények, bármennyire is eredményezzék a tiszta műrekeket, mind financiaális kérdések. A jó operaeloadás az abszolút zenedramaturgiai képet állítja elének. S bár fáj, hogy anyagi kérdéseket látunk lapangani e művészeti tény mögött, mégis ki merné tagadásba vonni, hogy ez ma egyszerűen nem lehet másként. Amíg lesz termelő és fogyasztó, addig lesz anyagi érdek. S minél szédtőbben halad a színművészeti kulturánk a sötét, a kietlen realizmus felé, annál több művészetpolitikára lesz szükség.

A zenedramaturgiai szép termelése és fogyasztása hatványozottabb mértékben áll ennek az üzletszerűségnek befolyása alatt. A modern operai fogyasztás — közönséges merkantilis nyelven — egyre szédtőbben lép en-

nek az anyagiasságnak durva szolgálatába egyszerűen azért, mert ma nem műértés, nem műelvezet, hanem társadalmi konvenció és divat kergeti a modern embert az Opera falai közé. Ez az áramlat nemcsak a merkantilis szempontot súlyosbitja, hanem a művészi kormányzatot is zavarba hozza, hiszen ilyenkor az anyagi szempontnak kell alárendelni a művészetet, mely eljárás egyszerre fordított állapotokat eredményez. S bármennyire is következménye a jó műrekeknek a nagyarányú fogyasztás, mégis fönnáll e kétség arra, hogy akik nem hozzáértésből vetődnek az Operába, vajjon azok részére is a tiszta művészet eszménye lesz-e mértékadó. S amikor a két tényező szerencsés összeegyeztetésének forgandó szerencséséről irunk, látjuk a művészi politikát a maga nyersségében. Szerencsés sorsjáték gyanánt tűnik föl ilyenkor az adminisztráció terhe. Mielőtt tehát a mi Operánk művészi jövőjéről és annak földadatairól írnanék, legyünk tisztában első sorban azzal a ténynyel, hogy az Opera igazgatása is politika, tehát művészet és financiaális vezető képesség, együtt és egyszerre mind a kettő.

A külföldi tapasztalatok rendkívül szomorító esélyeit csak az tudja megérteni, aki ezekkel az alapvető elméleti, mondjuk zenezociális tényezőkkel van tisztában. A külföldi Operák igazgatói tragikus alakokká nőttek ki immár magukat, akik jönnek és mennek, emelkednek és buknek. Bábjai a közvélemény politikájának, pedig ennek a politikáját akarják szolgálni s míg hajlongnak az egyik részről, addig a másik részről a szeszélyes tömegizlésnek már régen kegyvesztettjei. Favoritok lettek, már pedig a kegyencek életboldogulásához nem tartozik az állandóság érzetének biztonsága. Primadonának, akik a divatnak céltáblái; ha a divat idejét múltá, akkor a primadonna ruhája is sutba kerül. Mert a divat nem a selymet és az anyag értékét honorálja, hanem a szabást, a forma kidolgozását. A közönség egy-egy opera igazgatójában is a divat szabását veszi szemügyre s tekintet nélkül van arra a belső értékre, mely szolid, változatlan, vagy olyan, amely legalább csak növekedhetik. Pedig az ilyen értékeket állandósítania kellene már abból a szempontból is, mert a tradíció, az ugyanazon helyhez való kötöttség csak növeli a belső törzsértékeket. Nem tagadom, hogy az ilyen igazgatóválság egyoldalú a maga tragikumában. Sőt készséggel elismerem, hogy inkább mulik a művész egyéniségén, mint a fenhatóságán, vagy ha úgy tetszik, a közönség szeszélyén. Mert minél merészebb ez az egyéniség, annál mélyebb az öntu-

data, annál büszkébb az önérzete s annál kevesebbé tűr hármiféle, de különösen művészi gyámkodást feje fölött. Végeredményképp tehát ezen a lélektani lencsén elemezvén a dolgokat, szilárd a hitem, hogy az igazgatóválság nem a személynek válsága, hanem székségképpen krízis, melynek magyarázata ott van a közönség szeszélyeinek világában. S a közönség mitsem számol a netán villámgyorsan bekövetkező szomorú meglepetésekkel s ha a késő bánatnak nyögés is a vége, az eseményeket ilyenkor megváltoztatni már nem lehet s örüljön a közönség, ha ilyen egyéni és művészi hiúságában megsértett igazgató másodsor is vállal kabinetet ugyanabban a rezsimben.

Az igazgatóválságnak ez a természetrajza hű tükre azoknak a botrányoknak, melyek európai híru operáink deszkáin a multban lejátszódtak. A közelmult eseményeit is csak ebben a világításban tudjuk megérteni. Az európai zenedramaturgia a jelenben kínos szenzációnak hatása alatt áll. A szenzáció európai központja a német főváros, tragikus hőse a berlini *Muck* Károly. Amikor a külföldi revűk siránkozásait olvasom távozása fölött, a nemzisnek ezt a kérlelhetetlen és emberileg elkerülhetetlen utját látom tragikumában megvalósulni. Egyike Európa első dirigenseinek, okos és művelt fő, a nagy német zenészeknek azon újabb érdekes fajtájából való, mely nem elégszik meg a zene technikai tudásával, hanem általános és tudományosan képzett is s éppen az általános zenei műveltségéből kifolyólag rendkívül enciklopedikus tudással rendelkezik. Zenedramaturgiai pályáján is ez a páratlan lángész nyilatkozott meg, mely minden művet és minden stílust konzenzialis elmével ért és mutat be. Wagner pátoszatát, a buffonisták kecsességét, Strauss Rikárd stílusát egyforma lángelmével hozta ki zenekarából. A nemzetközi zenei ünnepeknek nem volt irigyeltebb karmestere nálánál. Bayreuthben nem kisebb mű, mint a *Persihál* kerül ki interpretáló gesztusa alól s néhány éve bámultuk, mennyi szeretettel és értelemmel rajongott *Mozartért Salzburgban* s a derék bécsi filharmonikusok csakugy bomlottak vezérük mellett. S ez a világraszóló talentum ma válik a berlini operától, hol husz év óta dologozott s hol nem kevesebb, mint ezerkétszázegy előadást dirigált. A német szak-sajtó, mely nem turkál szívesen a gyanúsításokban és értelmetlen találgatásokban, mely sajtónak még hétköznapi mostoha testvére is vonakodott *Muck* nagy személyét bemocskolni, tehetetlenül áll. A kulisszszákból csak annyi hallatszik, hogy *Muck* föltétlen művészi szabad-

ságot kért s inkább vált huszéves működésének művészi tanyájától, semhogy művészi szabadságában bárminő korlátozás érje.

A Leonard-féle *Musik-Zeitung* helyesen jegyzi meg: «... Sajnáljuk, hogy így történt, ahogyan nem kellett volna történnie. Ha a mi Operánk inkább *müintézet* volna, mely a művészek teljes szabadságot ad, ahelyett, hogy hivatalnokává alácsönnyitanák, akkor az események is másként alakultak volna... Ugy amint a viszonyok ma alakulnak, az Opera függő viszonyban van és intendánsa, minden zenei képzettsége mellett is első sorban urának szolgálja». — Mit szól ezekhez a szavakhoz a magyar sajtó, mely örökösen csak a napi szenzáció csalékony üvegén át keresett szenzációt? Ha Berlinben is vannak tragikumok, akkor ne higyük, hogy egyetlen igazgatóválság egy egész jövő kérdését intézi el. De *Muckon* kívül is vannak elsőrendű tragikus példánk és pedig közvetlenül — idehaza. Amikor *Mahlert* elhantolták, hogyan kesergett *Bécs* és hogyan sirt *Budapest*. A legkisebb laposka nekrológja is engesztelés volt e nagy szellem iránt, bocsanatkérés azért, hogy túlünk is, az osztrákoktól is mennie kellett. Az a *Mahler*, kinek *Fidelio*-ját *Brahms* is ámulva hallgatta végig a magyar *Opera* páholyában.

Mindezeket a példákat nem a párhuzam kedvéért említettem. Korántsem volt célom, hogy a mostani igazgatóválság mentségére a külföldet idézzem. Nem akartam, hogy félreértések azok részéről, akik annak idején a direktorválságot illetőleg ehelyütt kifejtett álláspontomat ismerik. Távolabb nézek s a *müintézet* jövőjét illetőleg nem találok biztosítókat az iránt, hogy a válság elintézése után nyugodt fejlődésnek néz majd elébe. S mindenekelőtt leszögezni óhajtom a tételt, hogy ha egy *Opera* igazgatása művészeti politika, akkor a magyar *Opera* igazgatása a művészeti politikák művészete. Mert elemezzük csak a politika szó tartalmát olyformán, ahogyan annak a gyakorlatban érvényesülnie kell. Fejtegetéseink élére helyeztük a jeligét, hogy e politikának mindenekelőtt *művészetinek* kell lennie. Azért az igazgató személyének első sorban művészeknek kell lennie. De ez a művészet egymagában nem elégséges. Ehhez kell adminisztratív erő és képesség is. De kérдем, helyes mederbe terelődhetik-e az adminisztráció, ha az igazgató nem művész, nem zenedramaturg, hanem kiérdemült zenekari tag?

Mert az igazgatásnak olyan megoldása, hogy az egyik adminisztrál, a másik pedig a művészi

direkció szálait tartja kezében, a gyakorlatban teljesen elképzelhetetlen s ha megvalósulna, úgy okvetlenül háboruságra vezetne. S ha már arról van szó, hogy Magyarországon nincs az a vezető egyéniség, ki úgy egyikben, mind pedig a másikban ember volna a talpán, akkor még mindig a művészi fölény és elsőség mellett kell állást foglalnunk.* Az utóbbi évek krónikája erre az utóbbi esetre is nyújt példákat. A szomszédos osztrák főváros *Weingartner*-je ebből a második típusból való. Elsőrangú zenész, de nem színházi ember, amint sablonos nyelven mondanók. És ennek a férfinak is távoznia kellett. S ha távozása nem is volt oly egyhanguan óhajtott, kikényszerített, szinte brutálisan követelt, mint a mi igazgatóválságunkból kifolyólag, az eredmény mégis ugyanaz. *Weingartnernek* azonban ennek dacára rendkívül sok az őszinte rajongója s a bécsi nép, mely rendkívül lelkésedik a kiérdemelt személyi kultuszért, tavalyi bécsi hangversenye alkalmából fejezte ki iránta változatlan rokonszenvét. Viszont a másik véglet, a kizárólagos adminisztratív erő alkalmazása nézetem szerint nem szerencsésebb beállítás, mint egy közönséges rendőri intézmény. Nevezék az egyoldalú adminisztratív erőt bárminek és lett légyen az bárki, a szerepe nem lehet tekintélylyel hódító akkor, ha az ensemble látja, hogy akardinális zenedramaturgiai kérdésekben teljesen analfabéta.

A magyar *Operából* hiányzott a rend és fegyelem, e kettő orvoslására voltak szükségesek azok az intézkedések, melyek a direktorválságot követték. Mily sajnálatraméltó jelenség, hogy *müintézetünknek* egy elsőrangú karnagyában nincsen energia. Nézetem szerint ha ez meg lett volna, a válság sokkal szerencsésebb és eredményesebb megoldást nyert volna. Azért a mostani intézkedésben csak előkészítő stádium jeleit vélem felismerni s úgy hiszem, nem tévedek, ha várakozásomat a pozitívumokat illetőleg egyelőre felfüggesztem. A szerződések felbontása, a komoly munka megszorgalmazása milyen mindennapi szükségletei a mi *Operánknak*. Mindazonáltal meggyőződés, hogy ha ez a *müintézet* nem zárult volna annyi deficittel, akkor válsága sem következett volna be oly gyorsan. A tragikuma a rezsimnek éppen abban nyilvánult, hogy felül nem volt pénz és lefelé hiányzott a művészi érték, amit üzleti nyelven úgy fejeznek ki, hogy a magyar *Opera* művészeti politikája csőd alá került.